

Aanpassing van de wetgeving aan de Vierde Richtlijn

PROF. DRS. R BURGERT*

Bij de Tweede Kamer van de Staten-Generaal is het wetsontwerp Aanpassing van de wetgeving aan de vierde richtlijn ingediend. Als het wet wordt, zullen de thans geldende voorschriften omtrent de jaarrekening ex titel 6 van boek 2 BW door ingrijpend gewijzigde en uitgebreide voorschriften worden vervangen ten einde onze wetgeving in overeenstemming te brengen met de Vierde Richtlijn van de EG. Deze richtlijn beoogt de harmonisatie van de jaarrekeningen van ondernemingen in de lidstaten. Het wetsontwerp brengt ons een aantal nieuwigheden, waarover veel gezegd zou kunnen worden. Voor zover het de waarderingsgrondslagen betreft bevat het echter een naar onze mening zo verwerpelijke keuze, dat wij ons genoopt voelen daaraan een kritische beschouwing te wijden.

In art. 384 van het wetsontwerp wordt langs welhaast slinkse wegen en zonder dragende motivering de vervangingswaardegrondslag ten troon geleid. Langs slinkse wegen, omdat in het eerste lid van het artikel de indruk wordt gewekt dat de thans van kracht zijnde globale formule uit art. 311 boek 2 BW — „normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd” — gehandhaafd blijft. De lezer begint derhalve te denken, dat de keuzevrijheid blijft bestaan. Nadat in lid 2 en lid 3 van het nieuwe art. 384 resp. het voorzichtigheidsprincipe en de continuïteitsveronderstelling zijn geïntroduceerd, stelt het vierde lid van dat artikel dat „de waardering en de winstbepaling geschieden met in achtneming van de volgende leden, op de grondslag van de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, dan wel op de grondslag van de actuele waarde”. De lezer denkt nog steeds, dat de oude keuzevrijheid gehandhaafd blijft. Doch in het vijfde lid vindt de troonsbestijging plaats. Daarin worden twee situaties onderscheiden:

- is de boekwaarde „in een niet te verwaarlozen mate” lager dan de actuele waarde dan „worden in de Toelichting aanvullende inlichtingen verschaft, welke het vormen van een verantwoord oordeel omtrent het vermogen en het resultaat mogelijk maken”;
- „de rechtspersoon is verplicht tot herwaardering van het actief tegen actuele waarde, indien het inzicht dat de jaarrekening ingevolge art. 362 lid 1 behoort te geven, ook bij toepassing van de vorige zin in ernstige mate wordt geschaad door waardering op een lagere dan de actuele waarde”.

Daargelaten de vaagheid van de beide eisen („in niet te verwaarlozen mate lager dan de actuele waarde” en „ernstige schade aan het inzicht”), zal bij de huidige inflatie vermoedelijk gauw aangenomen worden, dat de twee-

de voorwaarde vervuld is. De oplossing van onze wetgever voor het vraagstuk van „inflation accounting” is dus „current cost accounting” zonder meer en „indien het inzicht in ernstige mate geschaad wordt” met opoffering van de informatie die de traditionele, op basis van historische kosten opgestelde jaarrekening levert. Bijna niet te geloven! Waarom niet? Het volgende lijkt ons evident.

1. *Alle* coöperatieve verenigingen, onderlinge waarborgmaatschappijen, naamloze vennootschappen en besloten vennootschappen (art. 360) zullen in een tijd van inflatie jaarrekeningen op basis van „actuele waarde” moeten maken; bij wijze van spreken ook de kruidenier op de hoek die voor zijn bedrijf de BV-vorm heeft gekozen! Mede gezien de tot nu toe uiterst matige geneigdheid in het bedrijfsleven om tot het vervangingswaardestelsel over te gaan, zal deze bepaling voor de praktijk een revolutie blijken te zijn. De Britse standaard SSAP 16 en de Amerikaanse standaard SFAS 33 over „inflation accounting” zijn uitdrukkelijk alleen verplicht voor grote open vennootschappen.

2. De wetgever „overrules” het tripartite overleg, dat evenals genoemde standaarden tweevoudige informatie voorschrijft: èn historische kosten èn actuele waarde. Ook hier ontbreekt de beperking tot grote open vennootschappen. Ook de rechtspraak van de Ondernemingskamer, die eisen omtrent informatie op basis van actuele waarde steeds met terughoudendheid heeft beoordeeld, wordt volledig genegeerd.

3. Het doel van de Vierde Richtlijn — harmonisatie van de jaarrekeningen van ondernemingen in de lidstaten — wordt ernstig gefrustreerd. Het is immers niet te verwachten, dat de ons omringende lidstaten een zelfde eenzijdige keuze zullen doen. Formeel is ons land tot deze keuze wel bevoegd krachtens art. 33 van de Richtlijn.

4. In de Wet op de Jaarrekening is voor keuzevrijheid gekozen, onder meer omdat — zoals indertijd in de Memorie van Toelichting gesteld — „de wetenschappelijke beoefening van de bedrijfseconomie nog te zeer in beweging is om in de wet een bepaalde methode vast te leggen; waardering op basis van vervangingswaarde vindt evenzeer verdediging als die op grond van de historische kostprijs”. Daaraan wordt nog toegevoegd: „ten

*Hoogleraar bedrijfshuishoudkunde en accountancy aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

slotte is het van belang een toekomstige ontwikkeling niet af te snijden". Het is ons inziens duidelijk, dat anno 1981 niet gezegd kan worden, dat „de wetenschappelijke beoefening van de bedrijfseconomie” niet meer in beweging is, zodat de wet thans reeds een bepaalde methode (lees: de vervangingswaarde) kan vastleggen.

5. In tegenstelling tot de WJO wordt thans wèl „een toekomstige ontwikkeling” afgesneden; verstarring ontstaat nl. doordat de Memorie van Toelichting koopkrachtcorrecties in de jaarrekening volledig uitsluit. Daar is te lezen: „Daargelaten de economische zin van de uitslag van een zodanige operatie, het gaat hierbij niet om een waardering van activa en passiva. Het is derhalve niet de bedoeling bij de uitwerking van lid 7 met haar rekening te houden”. De rechter zal deze duidelijk uitgesproken „bedoeling” van de wetgever moeilijk kunnen negeren. Hiermee beoordeelt onze wetgever de ideeën van b.v. Schmalenbach, O. Bakker, het Engelse Accounting Standards Steering Committee, de Amerikaanse Financial Accounting Standards Board, die wel op enigerlei wijze belang hechten aan koopkrachtcorrecties, blijkbaar als onbelangrijk c.q. voor dit doel irrelevant.

Welk een groot verschil tussen de wetgever van omstreeks 1970 en die van ongeveer 1980! Zou deze volte face naar eenzijdigheid toe te schrijven zijn aan het feit dat de heer J. Kraayenhof als adviseur werd opgevolgd door de heren H. C. Treffers en mr. P. A. Wessel of hebben de juristen op het Ministerie van Justitie niet of onvoldoende naar hen geluisterd? Wellicht spreekt de volgende alinea uit de Memorie van Toelichting duidelijke taal:

„In Nederland is in de jaren '30 door Limperg de theorie van de vervangingswaarde ontwikkeld, waaraan sindsdien is voortgebouwd en die een uiterst belangrijke plaats in de bedrijfs-economische literatuur inneemt. Zowel op theoretische als praktische gronden wordt aan haar toepassing door velen de voorkeur boven de waardering tegen historische kostprijs gegeven, ook ter bereiking van een zuivere voorstelling van afschrijving en resultaat ter voorkoming van de uitkering van schijnwinsten. Het bestek van een toelichting op een wetsontwerp laat niet toe, dieper op haar verdiensten en problemen in te gaan. Daarom worde volstaan met een verwijzing naar de overvloedige literatuur en met de constatering dat het zeker niet op de weg van de Nederlandse wetgever ligt, de toepassing van deze leer voor de toekomst te verbieden”.

Wij stellen daar het volgende tegenover:

a. de in de Memorie van Toelichting zo hoogergeroemde theorie van Limperg vond in de praktijk niet de weerklank, die men op grond van het bovenstaande betoog zou verwachten. Uit het *Onderzoek Jaarverslagen 1977* (Nivra-geschrift nr. 21, februari 1979) blijkt, dat van de onderzochte 135 ondernemingen er 12 volledig waar-

deren op basis van actuele waarde, 27 alleen voor de vaste activa, terwijl nog 19 ondernemingen hetzij de afschrijvingen in de winst- en verliesrekening corrigeren, hetzij voorraadwinsten elimineren;

b. de overvloedige literatuur werd zo „overvloedig” door een groot aantal kritische beschouwingen over de leer van Limperg. Zonder aanspraak te willen maken op volledigheid, noemen wij in willekeurige volgorde de volgende kritische Nederlandse schrijvers: N. J. Polak, B. van Deventer, J. L. Mey, H. van Ravestijn, H. C. van Straaten, F. L. van Muiswinkel, J. C. Brezet, B. Pruijt, terwijl ook H. J. van der Schroeff door zijn vergaande amendering van de leer in deze rij niet mistaat. De „leer” is derhalve bepaald niet onomstreden, het past de wetgever niet haar op een voetstuk te zetten en andere opvattingen uit te sluiten.

Het ligt inderdaad niet „op de weg van de Nederlandse wetgever de toepassing van deze leer te verbieden”, maar het ligt evenmin op de weg van de Nederlandse wetgever haar met uitsluiting van andere als de facto enige in de wet toelaatbaar te achten. Het is te hopen dat de Tweede Kamer dit on-Nederlands stuk wetgeving niet onveranderd zal goedkeuren.

Wat kan zij dan wel voorschrijven t.a.v. de waardeeringsgrondslagen voor de jaarrekening?

- Zij moet art. 32 van de Richtlijn, dat zegt, dat „de waardering . . . geschiedt overeenkomstig de bepaling van de artikelen 34 tot en met 42, die zijn gebaseerd op het beginsel van de aanschaffings- of vervaardigingskosten”, in zijn waarde laten en de mogelijkheid van een jaarrekening op basis van historische kosten in stand houden.
- Zij moet vervolgens ondernemingen die een bepaalde grootte te boven gaan, verplichten tot het verschaffen van aanvullende informatie hetzij op basis van vervangingswaarde plus koopkrachtcorrectie, hetzij op basis van koopkrachtcorrecties alleen. Navolging van SSAP 16, dat voorziet in:
 - een „cost of sales adjustment”,
 - een „depreciation adjustment”,
 - een „monetary working capital adjustment” en
 - een „gearing adjustment”zou geen slechte keuze zijn.

In elk geval: tweesporigheid, zoals ook het tripartite overleg thans voorstaat en niet het voorschrijven in tijden van inflatie van uitsluitend de vervangingswaardegrondslag onder uitsluiting van andere.

R. Burgert